

strukturer dröjer sig kvar som tuggummit under nyköpta skor. Men enligt hans idéer om den självreflexiva människan rymmer varje ögonblick av social reproduktion möjlighet till förändring. Men det visar knappast forskaren i sin avhandling. Alla verkar följa mallen. Lärarna älskar men marginaliserar ändå barnen, som inordnar sig utan att klaga.

För att återknyta till Hacking, så beskriver Runfors framförallt den sociala konstruktionen av invandrarbarn och svensknormen inom en ganska allmän begreppsmatris. Det innebär att den fungerar bäst när det är generella frågor kring mångfald och integration som diskuteras, t.ex. hur likhetsbarnet är konstruerat och hur skolverksrapporter och läroplaner om mångfald kraschar i skolans praktik. Här kommer hon in på en mer socioekonomisk aspekt på lärarnas relation till invandrarbarnen: Skolmyndigheter och politiker var överens om att skolorna skulle satsa på svenska som andra språk. Men betalade samtidigt ut mindre pengar, vilket resulterade i att modersmållärare fick hoppa in vid klasslärares sjukdom istället för att göra sitt eget jobb. Författaren avslöjar också hur läroplanen hyllar det mångkulturella på ett begränsande sätt genom att endast beskriva kulturella yttringar som är positiva och ofarliga i förhållande till de värden som hyllas i samhället. Den tar inte upp besvärliga frågor som debatteras, t.ex. hederskultur och flickors underordning. När forskaren lämnar samhällsnyvån känns det som om hon ändå har kvar sitt ankare där. Framställningen fortsätter att vara logisk och konsekvent trots att ett fältarbete bedrivs i oförutsägbarhetens labyrint.

Jag räknar till 47 etnografiska beskrivningar i avhandlingen. De flesta är endast på några rader och förefaller vara till för att exemplifiera tankar och teorier; 19 ställen skildrar allmänna samtal med lärare, om hur de betraktar invandrarbarnen i olika sammanhang. En lärare säger t.ex. att barnen inte tvunget behöver veta något om slaget vid Lützen. Det är bättre att eleverna lär sig hur man fyller i en postanvisning – för att fungera i det svenska samhället. Och på ett par ställen skildras den korrekt talade svenskan som nyckeln till Sverige och svenskarna. Runfors skildrar sällan klassrumssituationen genom att utgå från specifika situationer, där man direkt kan följa förtrycket av barnens bakgrund, vilket ju avhandlingen faktiskt handlar om.

Problemet är att också forskaren ingår i ett paradoxalt nollsummespel. De humanitära vinster för invandrarbarn som Runfors kammar hem via friläggandet av en orättfärdig svensk kulturdominans skapar samtidigt

förluster eftersom hon främst söker efter faktorer som skapar segregation. Därmed reproducerar också avhandlingen skillnader och talet om omöjligheter snarare än att peka på nya möjligheter, som när en ”mörkhyad flicka i årskurs fyra” vänder sig till forskaren och frågar när man egentligen blir svensk och när flickan själv kommer att betraktas som svensk: ”Jag, som var helt oförberedd på frågan, blev svarslös. Genom mitt huvud for tanken att hon med sitt utseende inom ramen för nuvarande förståelse av svenskhet skulle få svårt att passera nålsögat” (s. 120). Flickan kände alltså till talet om invandrare som marginaliserade. Men var det för att hon lyssnat för mycket på lärarnas predikan? Var det föräldrarnas tal eller kamraters påverkan? Och var frågan ”seriös”. Hon ville kanske bara testa forskaren? Kanske hoppades hon på ett snabbt svar: ”Klart att du är svensk.” Och är det så säkert att hennes framtid är dystert?

Ann Runfors avhandling genomsyras av ett patos för invandrarbarnen. Men jag undrar var de svenska barnen har tagit vägen. De finns endast med som referensobjekt i texten. Det medför att invandrarbarnen blir särskilda även i avhandlingen. När författaren berättar om perspektiv som trots allt fungerar lystrar jag lite extra. Som när hon förklarar att lärarnas verklighetsbeskrivningar också gav möjligheter: ”Trots att livs- och skolsituationen för barnen i dessa förorter beskrevs som bemängda med svårigheter rådde inte den hopplöshetens atmosfär i skolvardagen som man kanske skulle kunna vänta sig. Flertalet av de studerade lärarna brann tvärtom av entusiasm. Samtidigt som de var upptagna av alla problem och av att kompensera eleverna för allt de ansågs sakna, kunde de beskriva skolvardagen som mycket positivt laddad.” Vad hade hänt om hon även hade sökt vidare längs sådana positiva spår? Det finns även möjligheter på skolans fält. Det vore intressant med beskrivningar som vänder på begreppen och problematiserar sprickorna i muren för att släppa in lite ljus.

*Stefan Danielsson, Lund*

Anders Perlinge: *Sockenbankirerna. Kreditrelationer och tidig bankverksamhet. Vånga socken i Skåne 1840–1900*. Nordiska museets förlag, Stockholm 2005 (Nordiska museets handlingar 130). 311 s., ill. English summary. ISBN 91-7108-500-9.

Efter en inledande kulturhistorisk överblick över kreditväsendet presenteras i kapitel 1 avhandlingens syfte: ”att

genom en lokal empirisk studie finna förutsättningarna för kreditmarknadens institutionalisering och förstå kreditmarknadens betydelse för den ekonomiska tillväxten och för samhällets strukturella förändringar. Det gör jag genom att studera de mellanmännsliga relationerna i form av kredittransaktioner inför och efter etablerandet av den lokala kreditinrättningen". Avsikten är att nå fram till så goda skattningar som möjligt av krediter och förmögenhetsförhållanden bland den levande befolkningen. Huvudkällan är bouppteckningar.

Forskningsläget beskrivs utförligt. Två tidigare undersökningar är särskilt viktiga. Den ena är Håkan Lindgrens studie (2002) av kreditgivning i Kalmar stad under ungefär samma tid som Perlinge utforskar. Lindgren tillämpar en metod för att generalisera från bouppteckningarnas angivelser av skulder och tillgångar till förhållandena bland den levande befolkningen. Denna metod övertar Perlinge. Den andra och ännu viktigare inspirationskällan är Börje Hanssens stora studie av Österlen. Härifrån har Perlinge hämtat synen på krediterna i det förindustriella agrarsamhället som en ekonomisk väv som band samman byns hushåll med varandra. Likaså är Perlinge påverkad av Hanssens syn på möjligheterna att fånga in kvalitativa relationer mellan människor med hjälp av kvantifierande metod.

Kapitel 2, Kreditrelationer, 1840–1900, är avhandlingens empiriska och teoretiska tyngdpunkt. Här finns flera viktiga undersökningar; bl.a. behandlas de olika former som krediterna kunde ta, vilken ränta som erlades, liksom frågor om amorteringar, säkerheter och löptider. Allt som allt har drygt 7 300 transaktioner förts in i en kreditdatabas som författaren bearbetar på olika sätt. I databasen har registrerats namn, titel, kön, kapital, ränta, geografisk tillhörighet och en rad andra uppgifter. Ett resultat är att de privata reverserna framträder som det dominerande kreditinstrumentet under hela undersökningsperioden. Dessa skuldsedlar fungerade som ett lokalt accepterat cirkulerande betalningsmedel, närmast som ett slags sedlar.

Perlinge kartlägger krediternas geografi, bl.a. betydelsen av den egna byn och den egna socknen, i kreditrelationerna. Han går även in på kreditrelationerna mellan land och stad, och visar att städernas utbud av kapital ökade påtagligt först mot slutet av 1800-talet. Det handlar inte om något ensidigt kreditberoende från jordbrukarnas sida. Snarare präglas utvecklingen mot slutet av århundradet av att de agrara gruppernas fordringar på de nonagrara grupperna stiger. Vidare analyseras fördelningen mellan privat och institutionellt

kapital. I början av undersökningsperioden dominerade det privata kapitalet, men mot slutet av 1800-talet hade det institutionella kapitalet fått en stor, om än inte dominerande, betydelse.

Hur omfattande var då skuldsättningen? Perlinge bedömer skuldsättningsgraden, dvs. förhållandet mellan å ena sidan skulder och å andra sidan värdet på den fasta och lösa egendomen. Han beskriver också hur skuldsättningsgraden varierade efter ålder och kön, och hur den sammantagna skuldbördan förändrades över tid. En slutsats är att skuldsättningsgraden inte var påfallande hög. Den var i varje fall mycket lägre än i staden Kalmar vid samma tid.

Sockenbankirerna, den grupp som Perlinge har bedömt som så intressant att den har fått ge en titel åt avhandlingen, granskas ingående. Ett intressant drag som uppmärksammas är ömsesidigheten i kreditgivningen: A lånar av B samtidigt som B lånar av A. De ömsesidiga krediterna minskade osäkerheten om framtiden genom att öka sannolikheten att få till stånd framtida krediter. Systemet med täta kreditrelationer dröjde sig kvar, och förstärktes t.o.m. parallellt med den institutionella kreditsektorns expansion fram till 1890-talet.

Perlinge har tagit reda på åtskilligt om sockenbankirerna som individer och lyfter fram flera spännande exempel på människor som hade stora fordringar på den lokala kreditmarknaden. Ett förbluffande fall är den inhyses undantagsdrängen Nils Masson, som på 1860-talet hade nära 19 000 kr i fordringar, men nästan inga övriga tillgångar. Han bodde en längre tid som husman i en av sina bröders hushåll, därefter bodde han hos en annan bror. Mot slutet av sitt liv var han skriven som dräng. Nils Masson var aldrig gift, han ägde aldrig någon gård och ärvde heller inget betydande kapital efter sina föräldrar. Ändå lyckades han på något sätt ackumulera ett betydande kapital som han placerade på den lokala kreditmarknaden. Även inom gruppen sockenbankirer som helhet verkar stora arv ha varit ovanliga. Det är därför inte lätt att få grepp om källorna till deras förmögenhet. Perlinge tänker sig att brännvinsbränningen i flera fall kan ha utgjort en lönsam binäring för sockenbankirerna, och det verkar rimligt.

Kapitlet avslutas med en diskussion kring teoretiska perspektiv. Här finns två teoriblock. Det ena handlar om rituella situationer i mellanmännsliga kedjor. Det är de sociala ritualerna som gör att samhällen och kulturer håller samman. Ritualerna förser individen med emotionell energi, och de skapar tillit och solidaritet på den lokala kreditmarknaden. Det andra teoriblocket heter

Makt och motmakt och tar upp några trådar från Michel Foucault. Utgångspunkten är frågan hur man kan förstå de starka inslagen av ömsesidiga kreditrelationer. Den makt vi ser här har reproduktiva drag som bidrar till att hålla vissa sociala mönster vid liv. Det finns inte bara makt utan också motmakt. Historikerna har ofta svårt att komma åt motmakten, eftersom den oftast inte har avsatt några språkliga uttryck. Perlinge menar att det går att komma längre genom att ta fasta på enskilda individers konkreta handlande, så som det t.ex. kan spåras i bouppteckningarna. Detta källmaterial behandlas alltså som en kvarleva av ett slags maktutövning. Inslaget av reciprocitet i låneverksamheten, de täta relationerna, ses här som ett stöd för tolkningen att makten inte enbart fungerade repressivt.

Kapitel 3, Tidig bankverksamhet, 1870–1900, behandlar sparbankens etablering och verksamhet. Sparbanken kom att innebära en kraftig expansion av kreditgivningen. En delstudie rör bankfunktionärernas agerande i styrelsen vad gäller s.k. styrelselån. Styrelsens ledamöter, särskilt i det inledande skedet av sparbankens verksamhet, tog nämligen ett antal lån i den egna banken. Perlinge tolkar detta som att banken tidvis hade svårt att finna avsättning för sina medel på kreditmarknaden. I sådana lägen ryckte funktionärerna in och tog lån för att på så sätt bistå banken att placera medlen till normal ränta. Vi ser alltså ett motkonjunkturellt beteende från funktionärernas sida. Bankfunktionärernas roll på den lokala kreditmarknaden granskas. Perlinge bedömer även funktionärernas kompetens för sina uppdrag i styrelsen. Sparbanken knöt till sin styrelse personer med olika typer av kunskap och erfarenhet: där fanns några sockenbankirer, ännu fler av socknens jordägare och dessutom några värderingsmän. Styrelsens kompetens för att agera på den lokala kreditmarknaden bedömer han mot den bakgrunden som god.

Med sparbankens etablering ser Perlinge en tydlig brytpunkt, en diskontinuitet, i organiseringen av kreditmarknaden i slutet av 1800-talet. Det fanns vissa kontaktytor mellan bankfunktionärerna och sockenbankirerna, men i huvudsak träder andra aktörer in och andra arrangemang, ritualer uppstår. Kapitel 4 summerar avhandlingens metoder och resultat.

Avsikten är att komma åt krediter och förmögenhetsförhållanden bland den levande befolkningen. Hur kan man generalisera från bouppteckningarna efter avlidna till de levande? Den lösning som väljs är densamma som flera tidigare forskare har använt sig av, nämligen att skriva upp bouppteckningarnas skuldbelopp med det in-

verterade mortalitetstalet i olika åldersgrupper. ”Låt oss säga”, förklarar Perlinge, ”att om det under ett visst år finns en levande befolkning som består av 924 personer i en given åldersgrupp och 3 av dem avlider under samma år, kan det inverterade mortalitetstalet, dvs. inversen av  $3/924 = 308$ , användas som en uppräkningsfaktor för dessa avlidnas skulder.” Genomsnittsbeloppet för de tre avlidna multipliceras med 308, och resultatet antas motsvara den levande befolkningens skuld i samma åldersgrupp. Den genomsnittliga skulden bland de levande antas därmed vara densamma som den bland dem som efterlämnat bouppteckning.

De inverterade mortalitetstalen är framräknade på grundval av *hela* den avlidna populationen, fördelad på olika åldersgrupper. Hälften av de avlidna, sett över undersökningsperioden, har efterlämnat bouppteckning (840 arvlätare av 1 679 vuxna avlidna). I ett avsnitt om fattigdom diskuteras varför det inte har upprättats några bouppteckningar efter den andra hälften. Perlinge menar att det så gott som helt kan förklaras med att denna hälft helt enkelt inte hade några tillgångar vid dödsfallet. Med andra ord ska bouppteckningarna efter den ”övre” hälften, den som hade tillgångar, fånga upp i princip den totala förmögenheten i socknen.

Diskussionerna om uppräkningsfaktorn och om fattigdomen förs nu fristående från varandra. De borde ha kopplats ihop. Den valda metoden med inverterade mortalitetstal innebär ju att bouppteckningarnas skuldbelopp generaliseras till hela den levande befolkningen i respektive åldersgrupp. Men hälften av den levande befolkningen har ju inte efterlämnat bouppteckning eftersom de inte hade några tillgångar. Detta innebär att de skattade skulderna per capita för den levande befolkningen tagen som helhet blir högre än de bör vara. Bouppteckningarnas skuldbelopp generaliseras även till den fattigare halvan av befolkningen, vilket innebär en överskattning.

Problemet att generalisera från de döda till den levande befolkningen kompliceras av att de fattiga hade högre medelålder än den övriga befolkningen. Fattigdomen var förmodligen ofta kopplad till nedsatt arbetsförmåga. Risken att bli fattig, i den meningen att man saknade tillgångar, steg alltså med åldern. Ska man på ett mer noggrant sätt generalisera från de döda till den levande befolkningen behöver man även bygga in en beräkning av hur fattigdomen fördelade sig efter ålder. Sådan information redovisas i avhandlingen, men den har inte kopplats ihop med skattningen av den levande befolkningens skulder och fordringar.

Perlinge fördelar sin population av 840 arvlätare på fem åldersgrupper, två kön och sju tidsperioder. Det ger 70 kategorier och lika många inverterade mortalitetstal. Det blir i genomsnitt tolv personer per inverterat mortalitetstal. Håkan Lindgren har i den nämnda studien av Kalmar samma fem åldersgrupper, men nöjer sig med tre tidsperioder och fördelar inte efter kön. I hans fall ger det 59 personer per inverterat mortalitetstal, dvs. ungefär fem gånger så många. Här är det risk för att Perlinge kan ha sönderdelat materialet för mycket.

I beräkningen av skuldsättningsgraden måste den fasta egendomen på något sätt värderas. Perlinge har valt att höja värdet på den fasta egendomen med så mycket som 100 procent. Taxeringsvärdena ligger dock nära marknadsvärdena, sådana de har beräknats av Sture Martinius (1970). Det kan mot den bakgrunden inte vara rimligt att höja värdet på den fasta egendomen så kraftigt som görs. Bedömningen kompliceras dock något av att förhållandet mellan marknads- och taxeringsvärden är olika för olika jordegendomsstorlekar. Martinius beräkningar för år 1862 tyder på att storjordbrukens värde överskattades i taxeringslängderna. De var värda nästan 30 procent mindre vid försäljning på marknaden än vad deras taxeringsvärden indikerar. Men taxeringslängderna underskattar småjordbrukens värde. De såldes för belopp som påtagligt översteg taxeringsvärdena. Konsekvensen blir därför å ena sidan att storjordbrukens skuldbörda underskattas, medan småjordbrukens skuldbörda å andra sidan överskattas.

För att tillgångar och skulder ska kunna jämföras över tid skattas de inte bara i löpande priser utan även i fasta (inflationskorrigerade) priser. Beräkningen av de fasta priserna utgår från genomsnittspriset på potatis per decennium. Potatispriset svänger mycket mer än vad konsumentprisindex gör. Dessutom skiljer sig trenden i de båda serierna åt. Det hade givit stabilare resultat att använda konsumentprisindex, som speglar en bredare varukorg.

Gruppen sockenbankirer definieras efter fyra kriterier: 1) Deras utlåning ska ha en viss omfattning (minst tio fordringar) och viss bredd (inte enbart inom slakten); 2) De ska ha sin långivning huvudsakligen inom den egna socknen; 3) Krediternas omfattning ska vara substantiell med hänsyn till de egna tillgångarna samt 4) Krediterna ska ha lämnats i form av skuldsedlar eller reverser (ej in natura). Sockenbankirgruppen omfattar med dessa avgränsningar 24 personer av vilka fyra var kvinnor. Perlinge presenterar här en utmärkt undersökning som för första gången ger en ordentlig belysning av denna

grupp av ekonomiskt aktiva människor och deras roll på den lokala kreditmarknaden. Tre av sockenbankirerna var funktionärer i den lokala sparbanken, och två var värderingsmän (de hörde alltså till dem som svarade för värderingarna i bouppteckningarna). Båda dessa överlappningar är alltså ganska begränsade.

Det visar sig att sockenbankirerna inte spelade någon nämnvärd roll i kreditgivning till personer som var initiativtagare till laga skiften, och heller inte till dem som var aktiva i olika projekt med sjösänkningar och fruktodling i sig. Men bland dem som prisbelönades av hushållningssällskapet fanns sockenbankirerna i hög grad med som långgivare. Här fanns flera som belönades för odlingsflit och frukt- och trädgårdsodling. Sockenbankirerna var också överrepresenterade bland långivarna till personer som gjorde konkurs. Möjligen hade det varit värt att föra en diskussion om hur man kan tolka skillnaderna mellan sockenbankirernas aktivitet i dessa olika sammanhang. Varför drogs sockenbankirerna till vissa arenor snarare än till andra?

Perlinge anknyter i kapitel 2 på ett lyckat sätt till Börje Hanssens begrepp "sociala aktivitetsfält". Med detta begrepp ville Hanssen sammanfatta den sociala aktivitet som kännetecknar människorna inom en viss grupp eller binder samman människor i olika grupper med varandra. Även Perlinge har ambitionen att fånga in mellanmännsliga relationer av kvalitativ art genom att bearbeta källmaterial som ofta är kvantitativa till sin karaktär och som ger uttryck för olika mänskliga handlingar (snarare än åsikter). Denna metodologiska position finner jag fruktbar, och den intas konsekvent genom avhandlingen. Den innebär att forskaren inte ställer upp någon motsättning mellan kvantitativ och kvalitativ information. Perlinges arbetssätt har liksom Hanssens enligt min mening stora förtjänster i situationer där det finns otillräcklig kvalitativ information. Inom den etnologin är det mitt intryck att detta synsätt inte är allmänt godtagat. Det är ovanligt med studier som ger sig på att analysera relationer mellan människor med stöd av kvantitativa massmaterial.

Det handlar för Perlinge inte främst om en analys av språkliga uttrycksformer, utan om handlingar som sammanför människor i den ekonomiska väven. De båda avsnitten Rituelle situationer i mellanmännsliga kedjor och Makt och motmakt ligger som avslutande delar av avsnittet Sockenbankirerna på den lokala kreditmarknaden. Ritualerna verkar enligt Perlinge åtskiljande mellan de som deltar och de som står utanför. Ritualerna är nyckelmekanismer när det gäller dominans och konflik-

ter, genom att de tillhandahåller emotionell energi och genom att de skapar tillit och solidaritet på den lokala kreditmarknaden. Ritualerna speglar något i grunden statistiskt. Ett sådant statistiskt drag är ömsesidigheten i kreditgivningen: A lånar av B samtidigt som B lånar av A. Som författaren visar dröjer sig systemet med täta kreditrelationer kvar, och förstärks t.o.m. parallellt med att den institutionella kreditsektorn expanderar fram till 1890-talet.

Men samtidigt skapar ritualerna enligt Perlinge nya symboler och är därför en förändringsmekanism. Det hade varit värt att försöka klara ut vad i ritualerna på den lokala kreditmarknaden som genererade förändring och vad som inte gjorde det. Det blir inte riktigt klart på vilket sätt ritualerna skapade nya symboler och fungerade som en mekanism för förändring. Framför allt kan ritualernas kostnader diskuteras mer systematiskt. Perlinge uppehåller sig främst vid ritualernas intäkter, vad de levererar i form av positiva bidrag åt de inblandade. Samtidigt ses reciprociteten också som en transaktionskostnad och som en social beroenderelation. Reciprociteten skapar tillit och solidaritet samtidigt som den är en kostnad som man skulle vilja frigöra sig från. Det senare blir möjligt först med sparbankerna, som tillhandahåller ett mer opersonligt creditsystem. Det verkar som om efterfrågan på mer opersonliga och mindre beroendeskapande sociala relationer i agrarsamhället gav förutsättningar för det institutionella banksystemets snabba expansion.

Perlinge redovisar kortfattat den bild som fanns på 1800-talet av skuldsättningen som ojämlig och represiv. Kort sagt tog man avstånd från lån. Denna bild skiljer sig radikalt från Perlinges egen bild av kreditrelationerna, där nyckelorden är tillit och frånvaro av ocker (slutsatser som stöds av analyser av räntenivån, som vanligtvis låg på 6 procent eller något under). Det har givetvis legat utom ramen för denna redan innehållsrika avhandling att reda ut hur den populära diskursen kunde avvika så starkt från den tolkning, byggd på människors faktiska handlingar i vardagslivet, som Perlinge för fram. Redan kontrasten mellan dessa båda bilder visar på en begränsning i en analys som tar fasta enbart på språkliga uttrycksformer. I alla händelser är det en spännande fråga för kommande forskning att klargöra hur den negativa synen på krediter reproducerades, och kanske t.o.m. förstärktes, under övergångsfasen till det industriella samhället.

I kapitel 3 kartläggs på ett utmärkt sätt hur institutionaliseringen av kreditverksamheten gick till, hur sparbanken löste olika problem och mobiliserade kompetens

för att agera på den lokala kreditmarknaden. Genom att koppla till personundersökningen i det föregående kapitlet kan Perlinge visa att det fanns vissa beröringspunkter mellan sparbanken och de individer som var aktiva som kreditgivare eller värderingsmän i det förinstitutionella systemet. Dessa personanknytningar var dock inte många, och sparbankens etablering kan därmed betraktas som en nyhet, en diskontinuitet.

Avhandlingen präglas av noggrannhet och god akribi. En randanmärkning är att tabellerna i tabellbilagan borde ha nummerats på annat sätt i texten. Det hade också varit bra med fler illustrativa, enkla figurer och tabeller. De tabeller som finns är ibland stora och svåröverskådliga.

Anders Perlinges avhandling ger en ny och fördjupad belysning av två viktiga skeden i kreditmarknadens historia, dels det förindustriella agrarsamhällets sista fas, dels den institutionella omvandlingen under 1800-talets sista årtionden. Avhandlingens bidrag ligger inte på det i snävare mening metodiska planet. Han utnyttjar källor som sedan länge är väl kända, och övertar redan tillgängliga metoder för att så långt möjligt hantera frågorna om att generalisera från den information vi har som rör de avlidna till förhållanden inom den levande befolkningen. Den metodiska diskussion som förs är föredömligt klar och överskådlig. Jag har haft några synpunkter på metoden som, om de tillämpades, skulle leda till delvis andra resultat, men de skulle inte rubba avhandlingens slutsatser i stort.

Avhandlingens främsta bidrag ligger enligt min mening på ett annat plan. Författaren skapar med en systematiskt använd metod en god utblick över den lokala kreditmarknaden. Undersökningen ger oss ny kunskap om olika aktörers och gruppers roll i kreditgivningen. Den ingående och värdefulla kartläggningen av sockenbankirerna lägger fram en trovärdig och delvis överraskande bild av en tidigare utforskad, men spännande och betydelsefull grupp. Det är förtjänstfullt att författaren även i så hög grad urskiljer och resonerar inte bara om männens utan också om kvinnornas plats i creditsystemet, även om tolkningarna här måste bli osäkra, särskilt för de gifta kvinnornas del. Andra viktiga resultat rör reversernas framträdande plats i den ekonomiska väven och deras stora roll som cirkulerande betalningsmedel. Även undersökningen av sparbankens etablering och tidiga verksamhet ger en rad nya resultat. Framför allt ger den en nyanserad och trovärdig bild av förhållandet mellan kontinuitet och diskontinuitet i övergången från ett äldre till ett modernt creditsystem.

Vid sidan av dessa empiriska bidrag reflekterar Perlinge kring teoretiska ramar, i form av rituella situationer i mellanmänniska kedjor, produktionen av tillit, makt och motmakt. Han visar att en analys av mellanmänniska relationer inte bara är möjlig med en kvantifierande ansats, utan även att den kan leda till slutsatser som skiljer sig mycket från de som en gängse diskursanalys, baserad på språkliga utsagor, skulle ha resulterat i. Detta är tankeväckande och angelägna diskussioner, men de kan preciseras ytterligare, och det kommer säkert att vara möjligt att framöver vidareutveckla dessa resonemang. Med sin kombination av kulturhistoria och ekonomisk historia ger avhandlingen uttryck för en självständig, och enligt min mening fruktbar, vetenskaplig hållning.

Sammanfattningsvis är detta en empiriskt välgrundad och omsorgsfullt – t.o.m. kärleksfullt – genomförd undersökning med givande teoretiska utblickar. Den kommer att vara en självklar referenspunkt för fortsatta forskning kring ekonomiska relationer i övergången från en förindustriell till en modern kapitalistisk ekonomi. Anders Perlinge ska dessutom ha en eloge för avhandlingens grafiska form: det har blivit en rikt illustrerad och vacker bok som pryder sin plats i bokhyllan.

*Johan Söderberg, Stockholm*

Jonathan Metzger: *I köttbullslandet. Konstruktionen av svenskt och utländskt på det kulinariska fältet*. Stockholm studies in economic history 42. Stockholms universitet. 2005. 423 s. English summary. ISBN 91-85445-04-5.

”Blott Sverige svenska köttbullar ha”, har utlands-svenskar och turister suttit och suckat på sina balkonger i decennier och längtat efter doften av de djupa skogarnas land i norr. Men varför är då svenska köttbullar så annorlunda jämfört med de runda bullar av malet kött som finns också i länder som Grekland och Spanien, där många av de suckande svenskarna befunnit sig? Hur blir egentligen en maträtt knuten till ett särskilt land? Och vad är det som bestämmer vilka rätter som skall få finnas med i ett lands nationella kök?

I Jonathan Metzgers avhandling i ekonomisk historia, *I köttbullslandet*, får vi följa med på en fascinerande resa, där ursprunget till begrepp som ”svensk husmanskost”, ”svenskt smörgåsbord” och ”det franska köket” spåras. Dessutom diskuteras vilka konsekvenser dessa benäm-

ningar har kommit att få. I inledningen påpekar Metzger att det inte är någon traditionell ekonomisk-historisk avhandling, och pekar då främst på att han skriver om konsumtion och inte produktion. Men det är knappast den största avvikelser från traditionell ekonomisk historia. Snarare då att han mera verkar intresserad av de språkliga benämningarnas diskursiva makt och roll i ett identitetsskapande än av ekonomi. Avhandlingen handlar inte så mycket om renodlat ekonomiska frågor, även om ett sådant perspektiv inte alls hade varit ointressant. Idag gör olivoljefabrikerna grova pengar på vurmen för det italienska köket, en trend som de själva varit i högsta grad verksamma med att understödja. Men vem tjänade mest på den tidigare uppskattningen av det franska köket? Metzger är emellertid mer intresserad av hur ett kulturellt kapital kan skapas i matkonsumtionen än av hur ett ekonomiskt kapital kan skapas. Det är således en avhandling som lika gärna kunnat läggas fram vid en institution för idéhistoria eller etnologi. Och inget ont i det. I gränsöverskridandet uppstår intressanta infallsvinklar. Men det kan också innebära krockar; något jag återkommer till.

Syftet med avhandlingen är ”att studera den historiska konstruktionen av svenskt och utländskt på det svenska (diskursiva) kulinariska fältet under perioden 1900–1970, samt att relatera förändringarna i hur dessa konstruktioner artikulerats till mer genomgripande ideologiska skiften under denna period”. Materialet utgörs av samtliga de svenska kokböcker som getts ut åren 1600–1970 och i titeln på något sätt anspelar på svenskhet eller utländskhet. För den som upplevt vilka mängder kokböcker som finns i en bokhandelskatalog idag, kan det tyckas som en helt omänsklig uppgift. Men så är det lyckligtvis inte, eftersom Metzger stannar vid år 1970, innan kokboksboomen hunnit komma igång. Materialet inskränker sig därför till 101 kokböcker (av de 806 som utgör det totala antalet publicerade kokböckerna under samma period). Tidsperioden inskränktes efterhand även bakåt i tiden, så att avhandlingen börjar först år 1900. Den teoretiska inspirationen hämtas från konstruktivism och diskursanalys, med forskare som Benedict Anderson, Michel Foucault och Edward Said. Hur uppstår föreställningar om nationalitet, i det här fallet av nationella kök, vilka maktförhållanden döljer sig i benämningarna och hur förändras diskurserna, det är frågor som löper genom avhandlingen. Det är alltså en analys av språket i första hand, trots att Metzger inte är omedveten om att mat aldrig kan reduceras till att vara *enbart* ett språk. Det sker ju faktiskt en rent fysisk